

Giriş

Bir zamanlar, o eski güzel günlerde yanımızda olanlara benzer *kamusal aydınlar* şimdi neredeler? Ne zaman biri çıkıp kamusal aydın figüründen bahsetse, bu figürün çöküşünden bahsetmesi gerekiyor.¹ Artık ne Sartre ve Beauvoir gibileri, ne de Pasolini ve James Baldwin gibileri var. Kamusal aydın figürünün neden her zaman bu çöküş algısıyla bağlantılı görüldüğünü sormak mümkün. Yahut da şu an kimlerin yazdığını, kimlerin genel bir tartışma türünün parçası olması gerektiğini sormak da mümkün.

Kamusal aydınlarla ilgili alışkanlığa dönmüş hislerin ve varsayımların yarattığı onca ıvır zıvır şeyden kaçınmak için onlara başka bir isim verelim. Gelin *genel zekâlardan* bahsedelim. Marx'ın, günümüzde çoğunlukla "Makineler Üzerine Fragman" olarak adlandırılan, *genel zekâdan* bahsettiği meşhur bir metin vardır. Buna daha sonra geri döneceğim. Şimdilik buna kısa bir atıf yapacak olursam genel zekâ, Marx'ın zihinsel emeğine benzer bir şeyin üretim sürecindeki rolünü düşünmenin bir yolunu bulma arayışı olabilir.

---

¹ Russell Jacoby, *The Last Intellectuals: American Culture in the Age of Academe*, New York: Basic Books, 2000.

Şimdilik kamusal aydın sorununu genel zekâyla ilişkili bir şekilde ortaya atmakla yetinelim. Belki de kamusal aydınların tükenme öyküsü, nihayet zihin emeğinin üretim sürecine katılmasıyla ilişkilidir. Günümüz aydınlarının, geçmişin masallaştırılmış standartlarına ulaşmakta yaşadıkları kişisel başarısızlıklarla ilgili bir mesele değildir. Bugünün kafa işçileri farklı bir sistemde çalışmak zorundadır. Onları emeklerinden değer çıkarma süreçlerine çok daha rafine şekilde sokan bir sistemde. İnsan istese bile bir Sartre veya de Beauvoir olamaz. Bu örneği birazcık daha takip edelim: Kamusal aydınlar eskiden kalemleri ve daktilolarıyla geçinebiliyorlardı. Kitlesel yayıncılığa dayalı bir kültür endüstrisi vardı. Hızla genişleyen ve kitaplarına okuyucular üreten bir yüksek eğitim alanı vardı.² Ayrıca şunu da unutmamalım: Onlar, eğitimin hâlâ prestijli ve cakalı bir aura bahsettiği ülkelerde, seçkin bir eğitim sisteminin ürünleriydiler. Bu kaba bir eskiz elbette ama temel husus, bugün zihin işleriyle uğraşmanın çok farklı koşullarla karşı karşıya geldiği. Fikrîsel açıdan meydan okuyucu kitaplar yapıp bununla geçinmek neredeyse imkânsızdır. Bugün insana düzenli bir iş gerekir ve genelde de üniversitede olmalıdır.

Üniversite de eskiden olduğu durumda değil. Kapitalist bir toplumu yönetebilecek insanlar üreten farklı bir kurum türünden ziyade başlı başına bir işletmeye dönüşmektedir.³ Akademik emek, zihinsel emeğin diğer idare biçimlerinden türeyen idare sistemleri içinde çalışmak zorundadır. Sayısallaştırılmakta ve katmanlara ayrılmaktadır. Emeğin büyük bölümü geçici ve güvencesiz hâle getirilmektedir.

---

² Regis Debray, *Teachers, Writers, Celebrities: The Intellectuals of Modern France*, Londra: Verso, 1981.

³ Bill Readings, *The University in Ruins*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997.

Bazı örneklerde üniversite, tarihsel, toplumsal veya politik olaylar üzerine düşünmeye çalışan geleneksel disiplinler olmadan da gayet iyi bir şekilde idare edebileceğini düşünüyormuş gibidir.

Dolayısıyla kamusal aydınların çöküşünün sebepleri olabilir ve bunların hepsi aydınların kendilerinden kaynaklanan şeyler değildir. Sorunun, günümüz akademisyenlerinin aşırıya kaçan bir “jargon”la yazmalarından kaynaklandığını düşünenler ticari yayınlara bakmalıdır. Şimdiye dek böyle anlamları belirsiz, yapay ve uydurma sözcüklerle dolu bir dil olmuş mudur hiç? Fakat kamusal aydınlarla ilgili standart öykülere girmek yerine *genel zekâlar* üzerine düşünelim. Genel zekâlarla, bağlantısı olsa da Marx’ın *bahsi geçen* genel zekâyı ilgili formülünden biraz farklı bir şeyi kast ediyorum. Genel zekâlarla, çoğunlukla akademisyen olarak istihdam edilen ve bunda oldukça başarılı olan ama çalışmaları aracılığıyla dünyanın bugünkü durumuyla ilgili daha genel sorunlara seslenmeye çalışan insanları kast ediyorum.

Bunlar bir tarafta düşünen, konuşan ve yazan işçiler olmaları, yaptıkları işlerin metalaştırılıp satılmaları bakımından *genel zekânın* parçalarıdır. Fakat diğer tarafta, artık onları bile bünyesine katmanın yollarını bulmuş olan bu metalaştırma sisteminin kendisi içinde ve ona karşı yazmanın, düşünmenin ve hatta eyleme geçmenin yollarını bulmaya çalışmaları bakımından *genel zekâlardır*. Genel bir *durumu*, bugün çok sayıda insanın kendisini içinde bulduğu bir durumu ele almaya çalışırlar. Dahası bunu zekice, eğitimlerine, yetkinliklerine ve özgünlüklerine başvurarak yapmaya çalışırlar.

Bu tür genel zekâlardan yirmi biri üzerine yazmayı tercih ettim. Bunların çoğu akademisyen ama farklı disiplinlerden geliyorlar. Şu anda mevcut durumla nasıl yüzleşileceğiyle ilgili bilmecenin belli bir bölümü hakkında konuşurken okunması faydalı olabilecek tek kişiler onlar değil. Çoğu insanın da kabul edebileceği gibi bu durum bir

hayli iç karartıcıdır. Servetleri sürekli yükselen o ufak azınlığın yani yüzde 1'lik dilimin parçası değilseniz her şeyin, parçalanıp giden bir gösteri gibi görünmesi muhtemel.⁴ Metalaştırmanın ileri yönlü momentumu, büyük oranda hem doğanın hem de toplumsal yaşamın yıkımıyla sonuçlanıyormuş gibi görünmektedir.

Bu nedenle aşağıdakiler, bu tür şeyler üzerine düşünme konusunda belli ilerlemeler kaydettiklerini düşündüğüm genel zekâlara yönelik okumalardır. Fakat genel *zekâlar*, tek işlevi metalaşmayı ve kâr akışını devam ettirmek olan o genel zekâ bileşenlerinden başka bir şey olmadıkları koşullar altında çalışmak zorundalarsa bunun bir şekilde işlerini biçimsizleştirip genel durumu kavrama becerisini sıvırlaması muhtemeldir.

İşte bu sebeple önerdiğim okumalar birer değerlendirmedir ama eleştirel değerlendirmelerdir. Bana göre iki şeye normalde gördüklerinden daha büyük bir dikkatin ayrılması gerek. Bunlardan ilki yeni *üretim güçlerinin* gelişimidir. Bilişim teknolojisi bana niteliksel açıdan mekanik ve termodinamik üretim araçlarının geçmiş rejimlerinden farklı bir şeymiş gibi görünüyor. Ayrıca bilişim teknolojisi kanaatimce gündelik yaşama sirayet ederek, tuhaf gözetleme ve denetleme biçimlerini şekillendirerek tüm toplumsal formasyonu dönüştürüyor.

İkinci şeyse bilişim teknolojisinin beklenmedik sonuçlarından birinin bilimlere de ulaşmasıdır.⁵ Bugün gezegenin tüm kaynaklarını durmadan metalaştırmanın küresel sonucunu biliyoruz: gezegen iflas edecek. İklim değişikliği, bugün sık sık *Antroposen*'in [İnsan Çağı] işaretleri olarak gruplandığımız şeylerin en acil yönü.

---

⁴ McKenzie Wark, *The Spectacle of Disintegration*, Londra: Verso, 2013.

⁵ Paul Edwards, *A Vast Machine: Computer Models, Climate Data and the Politics of Global Warming*, Cambridge, MA: MIT Press, 2013.

Bu iki durumdan ilkinin yarattığı sonuçlardan biri, bana göre *te-
chne* meselesinin insanın toplumsal, tarihsel, politik, kültürel ve di-
ğer meselelerinden ayıralamaz hale gelmesi. İkinci durumun sonuç-
larından biri ise, artık sosyal fenomenleri, sanki onlardan ayrı ve göz
ardı edilebilecek doğal fenomenlerin oluşturduğu sabit bir arka plan
varmış gibi ele almanın mümkün olmamasıdır. Takip eden deneme-
lerde karşımızdaki durumun iki yönünü de önde gelen genel zekâla-
rın yazılarıyla temas içine sokmaya çalışıyorum.

Burada, günümüzün zihinsel emeğini savunup, onun çöküşü an-
latısından yola çıktığım için, destekleyici bir bağlam olarak üniversi-
telere aşırı bağımlı olunmasının genel zekâların yapmaya koyulduk-
ları çalışmalarda izler bıraktığının da söylenmesi gerekir. Bu genel
zekâların, eğitimlerinde ustalaşmak zorunda oldukları bir disiplinin
varlığı iyi bir şey olabilir. Fakat disiplinlerin sınırları keyfidir ve mev-
cut durumun büyük bir bölümü onları aşan bir düşünce tarzını ge-
rektirmektedir.

Önde gelen otoriteleri bilmek ve onlara atıf yapmak iyi bir şey
olabilir ama Marx gibi birinin otoriteye dönüşmesinin altında kendi
çağının otoritelerinden kopabilme ve içinde düşünülüp harekete ge-
çilecek yeni bir sorunsal formüle etme becerisinin yatması para-
dokstur.⁶ Bu çalışmanın büyük bir bölümünün, toplumsal hareket-
lerle ve mücadele sahalarıyla zayıf ve uzak ilişkiler içinde olduğunu
söylemek gerekir. Zihinsel titizlik, güç ve tutarlılığa önem verme ile
çağın meseleleriyle doğrudan ilişkilene kabiliyeti arasında bir
ödün verme ilişkisi söz konusudur. Daha dolaylı bir yoldan, genel
zekâların zihinsel emek de olmak üzere diğer emek türleriyle, hatta

---

⁶ Louis Althusser, *For Marx*, Londra: Verso, 2006. Bununla beraber tercihim,
göreceğimiz gibi Wendling'in Marx'ta değişen sorunsalları ele alış biçiminden
yanadır.

kendi üniversitelerinin bilim, mühendislik ve tasarım alanlarındaki zihinsel emekle bile temaslarını kaybetmelerinden dolayı işbölümünde katılışma yaşanmaktadır. .

Öncelikle bu katılışmayı, Marx'tan alındığı şekliyle genel zekâ fikrine biraz yoğunlaşarak ele almak istiyorum. Arkasından belli başlı genel zekâlar üzerine yapılmış olan ve herhangi bir sıralamayla okunabilecek bir dizi değerlendirme gelmektedir. Kitap, iki yaratıcı Marx okumasıyla başlamaktadır: Wendling'in üretim tarzı üzerine yaptığı okuma ile Karatani'nin mübadele biçimleri üzerine yaptığı okuması. Ardından işçici ve otonomcu bazı İtalyan ve Fransız düşünürler yani, Virno, Boutang, Lazzarato ve Berardi gelmekte. Sonrasında McRobbie ve Gilroy'la Anglofon [İngilizce] kültür çalışmalarını Žižek ve Dean'le psikanaliz takip etmekte, bunun peşinden de Mouffe, Brown ve Butler'la politik teori gelmekte. Ardından Azuma ve Préciado ile politik yapı üzerine iki eşsiz yaklaşım, Chun ve Galloway'le medya kuramı, Morton ve Meillassoux ile spekülatif realizm ve son olarak da Stengers ve Haraway'le bilim çalışmaları takip etmekte.

Bu sıralamada bazı önemli ihmaller de vardır. Bunlar Gilroy'un fazla gelişmiş dünya diye tabir ettiği şeyin genel zekâlarıdır ama birden fazla Avrupa ülkesine, Birleşik Devletler'e ve Japonya'ya uzanmaktadır.⁷ Irk, toplumsal cinsiyet ve cinsellikle ilgili sorular öne çıkmakta ama düzenleyici birer ilkedен ziyade politika, medya ve diğerlerine kafa yoran bir bağlam içinde karşımıza çıkmaktadır. Muhtemelen burası, genelin evrensel anlamına gelmediğini vurgulamak için iyi bir yerdir.

---

⁷ Gilroy bana aşırı gelişmiş dünya terimini Andre Gorz ve Murray Bookchin'den ödünç aldığını yazmıştı. Ayrıca Sitüasyonist Enternasyonel'in yazılarında da bulunabilir.

Bu genel zekâların hemen hemen hepsi orta boy kuramlarla uğraşmaktadırlar: saf felsefeyle değil ama vaka çalışmalarıyla da değil. Arada bir yerde. Büyük oranda kavramları mevcut durumla ilişkilendirmede başarılı olsalar da geleneksel yorumlama pratiklerine biraz fazla bağlı olabilmektedirler. Bu sebeple bu metinleri, birbirleriyle karşı karşıya getirerek yani aynı eleştirel taktiklerden bazılarını bu metinlerin sınırlılıklarını bulmak için kullanarak okumak istiyorum.

Kamusal aydınların çöküşünden dem vuran ve biraz düşüncesizce dile getirilen şikayetlere karşı onları savunsam da biraz farklı bir şikayette bulunmaktayım. Kanaatimce bu çöküş akademik yaşamın alanına gerçekte oraya ait olmayan metinlerin ithal edilmesiyle ilişkilidir; bu noktada Marx aşikâr bir örnektir. Marx'ın bir filozof olmadığının dikkat çekmek ihtilaf konusu olmamalıdır.⁸ Onun çalışmaları kıta kuramının tefsir ve yorumlama teknikleri için uygun bir nesne olmayabilir. Biraz daha farklı türden bir eleştirel okuma pratiğini gerektiriyor olabilir. Onu ister felsefe, ister siyaset kuramı ister başka bir şey olsun, bir disiplinin homojen zamanı ve mekânı içine ithal etmek yerine dünyadaki çok başka çalışma ve düşünme biçimleriyle bağlantılandırmak çok daha faydalı olabilir.

Örneğin son zamanlarda Marx okumalarını geriye götürüp, ister üniversite dışı medya pratiklerinden isterse üniversitelerdeki bilimsel disiplinlerden geliyor olsunlar farklı türden genel zekâların pratikleriyle ilişkilendirmeye çalışmaktayım.⁹ İkisi de teknik değişimlerin on dokuzuncu ve yirminci yüzyılların tarihiyle daha ötesine uza-

---

⁸ Şurada gözden kaçırılmayan bir husustur: Etienne Balibar, *The Philosophy of Marx*, Londra: Verso, 2014, 2-6. Yine de genelde bu nokta gözden kaçırılmaktadır.

⁹ McKenzie Wark, *The Beach Beneath the Street*, Londra: Verso, 2015; McKenzie Wark, *Molecular Red*, Londra: Verso, 2015.

nan zamanlarda oynadığı rol hakkında daha pratik bilgiler sunmanın yolu olabilir.

Bu meseleyi Marx'ın meşhur bir metnini, *Grundrisse*'de yer alan ve *genel zekâ* ifadesinin içinden türetildiği 1858 tarihli “Makineler Üzerine Fragman” adındaki metni okuyarak anlatmak istiyorum. Marx'ın burada ilgilendiği şey basit alet edevatların kullanımından makine sistemlerine geçiştir. Başka bir deyişle *yaşadığı* çağın gelişmiş üretim güçlerini kavramaya çalışmaktadır ve bu da bizim yaşadığımız çağın geri kalmış endüstrileridir. İşe dünyada var olan bir fenomenle yani makine sistemleriyle başlar ve ona kavramlar getirir. Elbette bu, Marx'ın günümüzdeki alışıldık okunma biçiminin tam zıttıdır: onun düşüncesiyle, mesela “Fragman” gibi metinlerle başlanır ve fenomenler metin üzerinden yorumlanır.

Bu iki yaklaşım arasındaki fark anlaşıldığı takdirde bugün daha yaygın olan okuma biçiminin nasıl *ebedi sermaye* söylemiyle sonuçlandığını görmek zor değildir ve bugün bakıldığında Marx'ı okuyan pek çok kişinin dayandığı okuma da budur. Marx, sermayenin tarihsel ve fenomenal formlarını inceleme suretiyle onun derin, felsefi çekirdeğini açığa seren biri olarak alınır. Bu yaklaşımda sermayenin, ancak yeni tarihsel *görünüşler* alabildiği oranda tarihsel olduğu kabul edilir ama *özü* ebedi ve değişmez şekilde kalır.¹⁰ Bu gelenekselci, eski ahitçi Marksizmde sermayenin ebedi formu, onun içinde ve ona karşı olan şey yani emek tarafından olumsuzlanmayı bekler. Marx'ın bu felsefi okumasında bir gerilim vardır. Bu okuma ebedi sermaye kategorisini kullanmanın belli bir yoluna tutunmak ister. Sermaye gerçekten de hep başkalaşım geçiren ve kendi kendisini değiştiren bir şeyse özünün olmadığını ve “görünüşlerin” sadece fenomenal

---

¹⁰ Bu savı şurada geliştirmektedirim: McKenzie Wark, “The Sublime Language of My Century,” *Public Seminar*, 14 Mayıs 2016, publicseminar.org.

formlar olarak değil, dünyadaki gerçek formlar olarak da ciddiye alınması gerektiğini kabul etmeyi hiç istemez. Kısacası, felsefenin araçlarıyla üretilen bir felsefe olarak sermayenin özünü öznesi olarak alan bir “Marksizm” olamaz. Sözde fenomenal formlarda yaşanan değişikliklerin basit birer fenomenden fazlası olarak anlaşılması gerekir ve bu da söz konusu değişikliklere sahip olabilecek bilgi formlarına daha mütevazı bir yaklaşımı şart koşar.

Kısaca zihinsel emek, Marx’tan sonra ancak farklı ama eşit bilme biçimleri arasında gerçekleşen ve felsefenin *iktidar partisi* olmadığı *işbirlikçi* bir bilgi pratiği olabilir. Yahut da daha farklı bir dille belirtilecek olursa: “teknolojinin özü kesinlikle teknolojik değildir” cümlesi esas olarak yanlıştır ve düşüncenin önünde bir engeldir.¹¹ Gerçekte teknolojinin, aslında ne olduğu ve ne yaptığıyla ilgili uzmanlaşmış bilgi formlarının işbirliğiyle anlaşılması gerekmez. Felsefeyi hâkim bir “öz teknolojisine” çevirme girişimi gericedir: *özün teknolojisiz değildir*.

Felsefe olarak değil de *alçak teori* olarak okunduğunda Marx’ın 1858 tarihli “Makineler Üzerine Fragman”ının sadece kendi çağı için ilginç olduğu görülür.¹² Marx teknolojinin aldığı bu yeni makine sistemi formu karşısında şaşkına dönmüştür. Onu mistikleştiren bir şekilde “kendisini hareket ettiren hareket ettirici bir güç” olarak tasvir eder (53).¹³ Aslında öyle değildir. Burada eksik olan, koca bir boyut vardır: üretim güçleri aynı zamanda *enerji sistemleridir*. Bu merteinde bütünüyle eksik olan şey, sanayileşmenin Kuzey Avrupa’nın

---

¹¹ Contra Kostas Axelos, *Introduction to a Future Way of Thought: On Marx and Heidegger*, Meson Press, 2015.

¹² Alçak teori için bkz. Judith (Jack) Halberstam, *The Queer Art of Failure*, Durham, NC: Duke University Press, 2011.

¹³ Karl Marx, “Fragment on Machines,” eser: Robin MacKay ve Armen Avanesian (der.), *#Accelerate: The Accelerationist Reader*, Falmouth: Urbanomic, 2014.

tüm ormanlarının içinden geçmesi, ardından kömüre dönmesi ve kömürün de zamanımıza gelinceye dek az çok tükenmiş olması gibi yalın bir gerçektir. Bu da göreceğimiz üzere Marx'ın burada, söz konusu metindeki *metabolizma* metaforu üzerine enine boyuna düşünememiş olmasıyla bağlantılıdır.

Metnin büyük bölümü, işçilerin yeteneklerinin görünüş itibarıyla sermaye tarafından tasarlanmış bir form içinde makinelere aktarılmasıyla ilgilidir. “Nesneleştirilmiş emeğin canlı emeğe el koymasısı.” Canlı emek “toplam sürecin altına alınır”; burada sadece kısmi bir şekilde üzerine kafa yorulan bir sürecin altına (54). Canlı emeğin gerçek değer üretme gücü, makinelerin formu içinde sabit sermayenin değeri üzerinde ve ona karşı yok olup kaybolan bir niceliğe dönüşür.

Marx burada mistikleştirilen bir form altında önemli bir şeyi kavrar: “toplumsal beynin” bilgisi emekten ziyade sermayenin sureti olarak görünür (55). Yahut bundan daha iyi olmayan bir formülle: “genel toplumsal bilgi” “üretimin dolaysız gücüne” dönüşür (64). Fakat Marx, “toplumsal beynin” veya “genel zekânın” fetişi olarak görülen bu şeyin gerçekte nasıl üretildiğini sorgulamak yerine bir fetiş olarak onun büyümesine kapılır. Toplumsal beyin sermayenin parçası olur ama gerçekte toplumsal beyni *yaratan* kimdir veya nedir?

Marx'a göre bilim, emekçiye yabancı bir şey olarak görünecektir. Bilim, sermayenin dikte ettiği formda görünür. Bilim *üretici bir güçtür*: “tüm bilimler sermayenin hizmetine girmeye zorlanmaktadır.” Peki, bilimi kimler yapar? “İcat bir işe dönüştü,” der Marx ama icatları kimler yapar (61)?

Marx'ın çağında bilim ve sanayinin birleşiminin daha iptidai bir durumda olduğunu da akılda tutmakta fayda vardır. Aslında endüstriyel sistem aşamasına kapı açan şey bilim değildi. Enerji sistemini oluşturan kısım yani buhar gücü, bilimden ziyade zanaatkarların ve

alaylı mühendislerin ürünüydü. Gerçekten de termodinamik, bir bilim olarak büyük oranda buhar gücüne dayalı endüstriden doğdu, tam tersi değil.

Bir derece farklı bir öykü de, deneyime dayalı mühendislik tarafıyla laboratuvarlara dayalı bilimsel tarafın daha organik bir şekilde birlikte geliştiği Alman kimya endüstrisinin yükselişidir. Farklı diğer bir hikâye ise Marx'ın hiç bahsetmediği ve daha ziyade ileride önemli olacak bir sanayi yani elektriktir. Burada Faraday ile Maxwell'in bilimsel keşif ve teorileri, hatırı sayılır bir gecikmeyle de olsa gerçekten de bilimden sanayiye daha dolaysız yollar açtı.

Sorun bilim ve teknolojinin, gerçek ve örgütlenmiş birer toplumsal faaliyet olarak emek ve sermaye şemasına düzgün bir şekilde oturmamasıdır. Bundan dolayı Marx'ta, dışarıdan adına "bilim" denen basite indirgenmiş bir şey olarak gelirler ve ardından sabit sermaye olarak makine sisteminin parçası olurlar. Burası, gerçek bilime ait iki bilgi türünden biri veya ötekini bize yardımcı olabileceği yerdir. Biri bilim çalışmalarıdır ama diğeri Marx'ın daha fazla etkilediği, bilim çalışmalarından önce gelen ve tuhaf bir biçimde bilim çalışmalarının sessiz kaldığı Bilimin Toplumsal İlişkileri hareketidir.¹⁴

Dolayısıyla yüzümüzü JD Bernal'ın Bilimin Toplumsal İlişkileri alanında dönüm noktası olmuş eseri *Tarihte Bilim'e* [*Science in History*] dönebiliriz; bu eser faydalı bir şekilde, modern bilimin nasıl teknik emeğin gelişmiş formlarıyla boş zamanını Tanrı'nın yarattığı evrenin sınırlarını çözmek için kullanan centilmence kültür formlarının bir araya gelmesinden doğduğunu göstermektedir. Yahut da kı-

---

¹⁴ Bkz. Mario Biagoli, *The Science Studies Reader*, New York: Routledge, 1999; bilimin toplumsal ilişkileri üzerine bkz. Gary Wersky, *The Visible College: The Collective Biography of British Scientific Socialists of the 1930s*, New York: Holt, Rinehart & Winston, 1979.

saca söylemek gerekirse, modern bilimin sınıfsal kökenleri melezdir ve geçmişten beri var olan sınıfların hiçbirinde tam olarak konumlandırılmaz; hatta yeni bir sınıf türüne işaret eder.

Zira yaşadığı çağ dikkate alındığında Marx, başlı başına bilimin üretim güçlerinden biri olmakla kalmayıp bizatihi endüstriyel bir sistem türü olacağını ve fabrika sisteminden çok ama çok farklı bir işleyişe sahip olacağını öngöremezdi. Fabrika sistemi, standartlaştırılmış ürünler yaratan nicelleştirilen emek zamana dayanır. Peki ya *standart olmayan* şeyler yaratan bu emek (dışı) süreçlere ne demeli? Bunlar yeni şeyler mi? Ya da Asger Jorn'un kavradığı gibi formlardan başka içerik üretmeyen şeylere ne demeli?¹⁵ Bunlar hangi sınıflara aitler?

Bu insanları farklı bir sınıfa ait kişilermiş gibi düşündüğümüzü öne atan ilk kişi ben değildim ama onlar için çağa uygun gelecek bir isim bulmaya çalışmışım: *hacker* [korsan] *sınıf*.¹⁶ Örneğin JD Bernal, *bilimsel işçi* kuramında bunlara isim vermeye çoktan yaklaşmış durumdaydı.¹⁷ Fakat ben, hiç değilse üretim ilişkilerinin başkalaşım geçirerek nasıl onları metalar sistemine kattığıyla ilgili bir düşünce sunmuştum: özel mülkiyet formunda bir başkalaşım biçimi olarak müşterek enformasyonu çevreleyen ve *potansiyel* metalden oluşanyepyeni kategoriler doğuran fikri mülkiyetin yükselişi.

Bu nedenle Marx'ın fragmanını, yazıldığı tarihsel dönemin dışında yeniden düşünmek ve kendi çağımıza taşımak için en azından iki şeye daha çok dikkat etmemiz gerek: birincisi, bilimin (ve daha genel olarak bilgiye dayalı işlerin) endüstriyel sistemlerin formları-

¹⁵ Asger Jorn, *The Natural Order and Other Texts*, New York: Routledge, 2016, 123vd.

¹⁶ McKenzie Wark, *A Hacker Manifesto*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004.

¹⁷ JD Bernal, *The Social Function of Science*, Cambridge, MA: MIT Press, 1967.

nın *tasarımına* katkısı. İkincisi de Marx'ın burada en sessiz kaldığı enerji sistemleri.

Enerjiyi tabloya geri yerleştirmek, Marx'ın bu fragmanda iki kez kullandığı ama bunu tatmin edicilikten uzak bir şekilde yaptığı bir metaforun geliştirilmesine yardımcı olur: *metabolizma*. Marx sadece dolaşıma girmiş sermayeyi “metabolizma” ile özdeşleştirir ve bunu çok sınırlı bir şekilde, bir enerji sistemi olarak değil de bir dağıtım meselesi olarak kavrar (58). Metabolizmayı tarımla ilişkilendirdiği yer özellikle sorunludur; burada “basitçe maddi metabolizmaya dair bilimlerin uygulamaya sokulmasından ibaret hale gelir, toplumun tamamı için olabilecek en büyük avantajı sağlaması amacıyla düzenlenmesine dönüşür” (62).

Bunu da Marx'ın, emeğin artık üretime enerji sağlayan bir şey olarak değil de *bilgi* yoluyla onu *denetleyen* bir şey olduğuyula ilgili sezgisine bağlamak mümkündür. Bunun için “düzenleyici” terimini kullanmaktadır, muhtemelen de aklında buharlı motorun düzenleyicisi vardır; kimi zaman hızlandırıcı ismiyle bilinen kişileri düşünmektedir. Ayrıca işlevi dengeyi korumak olan, negatif bilgi geri bildirimlerinin ilk örneklerinden biridir (62).

Burada Marx'ın genel zekâyla ilgili yazılarını, daha sonrasında metabolizma kategorisini geliştirme girişimiyle ve özellikle *metabolik çatlakla* ilişkilendirebiliriz. Gerçekten çığır açan buluşu (John Bellamy Foster'ın gösterdiği gibi) metalaştırılmış tarımda ve belki başka yerlerde de emeğin, bir metabolizmanın düzenleyicisi olarak işlemediğini ve tam tersinin doğru olduğunu anlamasıdır.¹⁸ Kolektif toplumsal emekler, sermayenin makine sistemlerine dâhil edilmiş haliyle “düzenlemeleri kaldıran unsurlar” olup metabolik çatlakları

---

¹⁸ John Bellamy Foster, *Marx's Ecology: Materialism and Nature*, New York: Monthly Review Press, 2000.

daha da kötüleştirirler; bugün bildiğimiz gibi iklim değişikliği bunlardan sadece bir tanesidir.

Yani 1858 yılının Marx'ı henüz el yordamıyla aradığı şeyin tüm hatlarını bilmemektedir. Fille aynı odada kalan o kör adamdan farksızdır. Dahası o kıssada olduğu gibi ancak hayvanın yani toplumsal emeğin farklı kısımlarını elleriyle tutup hisseden çeşit çeşit kör araştırmacının ortak gayretleriyle o şeyin ana hatları bilinebilir ve oda-daki fil tasvir edilip kavranabilir: *metabolik çatlak*. Meta rejimi bunun doğa sistemlerine ve hatta toplumsal sistemlere verdiği müthiş zarara rağmen maddeyi, enerjiyi ve bilgiyi giderek daha büyük ölçek ve süratle mübadele değeri olarak servet biriktirmeye yarayan materyaller olarak ele alır.

Genel zekâların görevlerinden biri, gayretleri en nihayetinde fikri mülkiyetin belli türleri altında metalaştırılan kişiler arasında, bir tür ortak bir hacker sınıfına ait çıkarlar tahayyül etmek olabilir: sanatçılar, bilim insanları, mühendisler, hatta beşeri ve sosyal bilimci akademisyenler. Bunların hepsini bilginin metalaştırılmasıyla bağlantılı bakış açısından hareketle aynı sınıfa ait kişiler olarak tasavvur edebiliriz. Hepimiz bilgiyi yani karmaşık bir doğal-teknik-toplumsal-kültürel metabolizmanın parçalarını işlemekteyiz. Fakat neredeyse her birimiz, eşi hiç görülmemiş bir hâkim sınıfın, değerini büyük bölümünü dünyanın her yerinden hacker'larla işçilerin ortak gayretlerinden elde ettiklerini görmekteyiz. Genel zekâlar olarak belki başlarımızı küçük kabinlerimizin üstüne çıkarabilir, etrafa bakabilir ve emek sürecinin farklı dilimlerini anlayan diğer kişilerle nasıl işbirliklerine gireceğimizi çözebiliriz.

Marx'ın enformasyonu düzenleyici bir unsur olarak düşünecek düşünsel araçları yoktu ve metalaştırılmış üretimin doğal varoluş koşullarını hiçe sayması nedeniyle metabolik çatlakların nasıl açıldığını daha yeni yeni kavramaya başlamıştı. Bu yeni ortaya çıkan gelişmeler

hakkında daha pratik bilgilere sahip kişilerin girdileri olmayınca Marx, kavramsal aygıtının, mevcut verilerin üzerine çıkmasına ve neticede felsefi düşüncenin rehini olmasına izin verir. Kısmen kavranmış bir bütünlük ile basitçe soyut, biçimsel, diyalektik bir olumsuzlaşmayla idrak edilen bir gelecek arasında yanlış bir ilişki inşa eder. Ancak farklı türlerde genel zekâların *işbirliğiyle* yapılması mümkün olabilecek bir şeyi tek başına yapmaya çalışır. Yine de Marx'ın makine, emek ve zaman arasındaki ilişkiyi düşünme biçimi açısından “Makineler Üzerine Fragman”da kullanılmaya değer bir şeyler vardır. Marx’a göre makineler, büyük oranda işçiden daha fazla zaman koparmanın yollarından biridir (ve başka yerlerde öngörülü bir biçimde sezdiği bilimsel kısmı burada ihmal eder). Marx’a göre, “sermaye burada, hiç düşünmeksizin enerji harcayan insan emeğini en asgari düzeye indirir. Bu, özgürleştirilmiş emeğin yararına olacak şekilde artar” (59). En sonunda *enerjinin* burada nasıl karşımıza çıktığına dikkat edin, her şeye rağmen o, insan emeğinin enerjisi olarak ortaya çıkar. Marx, insan enerjisinin yerine fosil yakıtlardan elde edilen enerjinin konmasının, kapitalizmin gelişme biçiminde ne derece merkezi bir yere sahip olduğunu kavramış değildir.¹⁹

Makine sistemi, gerekli emek zamanının asgari bir düzeye indirilmesi ve emeğin yerine sermayenin konması demektir. Servet, emek zamandan bağımsız bir şekilde yaratılabilir. Bunun, gerçek zenginlik miktarını artırması gerekir ama artırmaz ve Marx’a göre bu özgürce harcanabilir zamandır. Sonuç, daha ziyade ufak bir azınlık yani hâkim bir sınıf için “emek dışı zamandır”. Makine sistemi “bundan dolayı, kendisine rağmen toplumsal olarak harcanabilir zamanın araçlarını yaratmada araçsal hale gelir” (64). Dahası: “Emek zamanın tasar-

---

¹⁹ Andreas Malm, *Fossil Capitalism: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming*, Londra: Verso, 2016.

rufu özgür zamanda yaşanan bir artışa yani bireyin tamamen gelişimi için gereken zamana eşittir, bu da kendisi en büyük üretici güç olarak emeğin üretici gücüne geri tepkide bulunur” (66).

Bu temiz bir diyalektiktir ve en azından kapitalizmi romantik olmayan, üretim araçlarıyla ilgili meseleden tamamen uzaklaşıp aylak bir kaygısızlığa kaçmayı istemeyen bir düşünmenin başlangıcını oluşturur. (Yani Marcuse’un *eros*’u ve benzerleri gibi değildir.)²⁰ Marx’a göre:

Makineler, sabit sermayenin kullanım değerinin en uygun formu olsa da buradan hareketle sermayenin toplumsal ilişkilerinin kapsamına girmenin, makinelerin uygulamaları için en uygun ve nihai toplumsal üretim ilişkisi olduğu sonucu çıkmaz. (57)

Makineler başka bir şey de olabilir. Sermaye, makineleri sabit sermaye formuyla var olmaya çağırır ama onlar *başka bir forma* da girebilir. Bu, beşeri bilimlerle sosyal bilimlerin büyük kısmını kaplayan teknoloji fobisi olan dünyada, üzerinde ısrar edilmesi gereken bir husustur. Bu dünyada *politika*, yaşadığımız sorunların hepsine karşı verilen büyüğü yanıttır. Fakat kasvetli ritüellerini yanımızda gördüklerimiz *gerçek* politikalar değildir. Başka bir politika, gerçek politikalar içinde gizli bir olasılık olan *sanal* bir politikadır. Bu genel zekâlar için politika bu ikili karaktere yani sanal ve gerçek karakterlere sahip bir şeydir ama teknoloji buna asla sahip olmaz. Marx’ın bununla ilgili düşüncelerinin sadece ilk kısmı kabul edilir; yani bilim ve teknolojinin yahut günümüzün tekno-biliminin sermayeye katıldığı ve onun biçimini aldığı kabul görür. Teknolojinin de sanal ve gerçek bir şey olup başka biçimler alabileceği tartışmaya dâhil edilmez. Genel zekâların bir araya gelip, politikadan kültüre, bilim-

---

²⁰ Herbert Marcuse, *Eros and Civilization: A Philosophical Inquiry into Freud*, Boston: Beacon Press, 1974.

den teknolojiye içinde çalıştığımız veya incelediğimiz belli başlı tüm alanların aynı zamanda sorunun ve olası her tür çözümün parçası olduklarını çözmesi gerekebilir.

Fakat bu yönde ilerleme kaydetmek, Marx'ın kutsal metne dönüşmüş *obiter dicta*'sından [rastgele sözlerinden] bir nebze vazgeçmek demektir: “genel zekâ” kavramı (64). Bu idealist bir kalıntı, fetişleşmiş bir yarı düşüncedir, kavram değil. *Genel bir zekâ yoktur*. Sadece bilgi üretiminin somut ve özgün pratikleri vardır. Bunlar sadece fetişleşmiş bir formda “genel” hale gelir: fikri mülkiyet olarak. Kapitalizmin bu aşaması (bu hâlâ olduğu şeyse) tüm hacker'lık faaliyetlerimizin sonuçlarını metalaştırmaya yarayan, görece yeni mülkiyet formları içinde kodlanmış, sadece emek üzerinde ve ona karşı endüstriyel sistemlerin üretilmesinde değil, *hacker sınıfının karşısında da* kullanılan koca bir aygıt geliştirmiştir. Bundan dolayı insan, hacker sınıfının bilgi üretiminin farklı türleri arasındaki işbirliğine de kafa yormalıdır ama ardından sınıf olarak (yeni formun yaratıcıları) hacker'lar ile sınıf olarak (standartlaştırılmış içeriklerin yaratıcıları) işçiler arasındaki ittifak üzerine de düşünmek zorundadır.

Söz konusu olan şey ister bilim ister kültür isterse felsefe olsun, bilgi üretiminin hiçbir türü artık meta formunun dışında değildir. Fakat mesele “icat da bir işe dönüşüyor” demek kadar basit de değildir (61). O daha ziyade *diğer işlerin hepsini değiştiren yeni bir iş türüne* dönüşmüştür. Ebedi sermaye diye bir şey yoktur. Onun tarih ötesi bir özü de yoktur. Hem özel unsurlarıyla hem soyut formlarıyla başkalaşım halindedir. Dışarıdan yadsınamayacağı gibi basitçe onu ivmelendirmek de metabolik çatlaklar açmaktan başka bir şeye yol açmaz. Prometheusçu bir sıçramanın olanağı yoktur.

Önümüzdeki görev daha çok, metabolizmanın farklı parçalarıyla ilgili farklı bilgi türlerinin nasıl bilgiyi fikri mülkiyet olarak metalaştırmaktan başka yollarla işbirliği içine sokulabileceğine kafa yor-

maktır. Ardından her türden metabolik sistemin nasıl işlediğiyle ilgili bilgilerimizden yola çıkarak *tahminlerde bulunabilir* ve daha iyisini yani hayatta kalabilecek bir metabolizmayı tasarlayabiliriz. Bu, atavistik [atalardan kalma] felsefenin, daha ateşi nasıl yakacağını bilmeden onu çalmaya çalışarak tümüyle kolaylaştırmadığı bir görevdir. Eski metinlere, hatta Marx'ın metinlerine bile kutsal metinlere yaraşır bir saygı göstermenin de yardımı dokunmaz. Çünkü onlar da kendi çağının ürünüydü.

Bu nedenle *Genel Zekâlar'da* felsefe, siyaset teorisi, kültürel çalışmalar ve diğer alanlardaki bir dizi entelektüel çalışmayı *kısmi bütünselleştirmeler* olarak ele alıyorum. Her biri dünyaya belli bir çalışma biçiminin açısından bakar ve dünyayı, o çalışma biçimini genelleyerek koca bir dünya görüşüne dönüştürür. Maalesef bunların, entelektüel enerjinin belli bir miktarını, kendi bakış açılarının diğerleri üzerindeki *egemenliğini* korumaya çalışarak harcamak gibi bir alışkanlığı vardır. Politik kuramcılar için politika ontolojiktir; kültür kuramcılarını için her şey her zaman kültürel; ve benzeri. Genel zekâlarımız bile, bütünlük üzerine kendi özel mülkiyetleriymiş gibi etraflı iddialarda bulunmaya devam ettikleri ölçüde burjuva düşüncülerini olmaya devam ederler.

Bu iddiaları kenara koyup bu kısmi bütünselleştirmelerin çok daha dostane bir şekilde birbirine bağlanabileceği yollar bulmayı tercih ediyorum. Bireysel enformasyon korsanları [hacker'ları] olarak meta formunu yeniden üretme sürecine ayrımlar ve fetişizmle alakalı tüm eğilimleriyle birlikte, dâhil edilmemize rağmen, bütünlüştürücü bir tarihsel bakıştan ziyade, kısmi görüşler arasındaki bağlantıların oluşturduğu bir dil nasıl üretebilir? Bu soru üzerinde ilerleme kaydetmek, çağımızda bilgiye dair politikaların başlangıcı olabilir.